

Atıf - Reference: Kumsar, İsmail Alper (2019) Bolu'nun en uzun soluklu dergisi: Çele. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 4(8): 20-30.

Bolu'nun en uzun soluklu dergisi: Çele

İsmail Alper Kumsar*

Öz

Bu çalışmanın amacı, Bolu'nun en uzun süre yayımlanmış dergisi olan Çele'yi tanıtmaktır. Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde derginin adı, şekil özellikleri, yayın politikası ve yayın serüveninden söz edildi. İkinci bölümde, derginin içeriği hakkında değerlendirmeler yapıldı. Dergide yayınlanan Bolu tarih ve kültürüne ilişkin yazılar ile edebî metinler ayrı ayrı ele alındı. Buradan hareketle derginin içeriği hakkında genel bir çerçeve çizildi. Derginin yayımlandığı dönemdeki edebî oluşumlarla ilişkisi belirlenmeye çalışıldı.

Anahtar kelimeler: Bolu, Çele, dergi, dil ve edebiyat

The longest periodical journal pressed at Bolu: Çele

Abstract

The purpose of this study, it is to introduce Çele, the longest periodical journal pressed at Bolu. Our study consists of two parts. In the first chapter, the name of the journal, the characteristics of publication, publication policy and publication adventure were mentioned. In the second part, the content of the journal was evaluated. Bolu history-culture articles and literary texts were discussed separately. From this point of view, a general framework was drawn about the content of the journal. The relationship between the literary formations at the time of publication was tried to be determined.

Keywords: Bolu, Çele, magazine, language and literature

Giriş: Taşra dergiciliği ve Bolu'da dergicilik (1915-1960)

Ülkemizde edebiyat ve kültür-sanat gündeminin belirleyicisi çoğunlukla büyük şehirlerdir. Ekonomik kaynakların ve entelektüel birikimin gücü tabii olarak böyle bir sonucu ortaya çıkarır. Merkez ve taşra ayrımı her ne kadar bir görecelik taşısa da söz konusu Türkiye olduğunda genel olarak İstanbul merkez kabul edilir. Cumhuriyet'in ilanından sonra ise ikinci bir merkez olarak Ankara ortaya çıkar. İstanbul ve Ankara merkez kabul edildiğine göre bu iki şehir dışında kalan yerleri taşra, taşrada yayımlanan dergileri ise “taşra dergileri” ya da “yerel dergiler” olarak adlandırmak yanlış olmayacaktır.

Taşra dergileri, çoğunlukla kendi bölgelerinin kültür sanat ortamını diri tutmakla birlikte kimi konularda merkez dergilerini etkilemiş hatta onlara önderlik yapmışlardır. Bu anlamda Üsküp'teki *Yıldız*, Selanik'teki *Genç Kalemler* ve Sivas'taki *Gençler Derneği* dergilerinin Yeni Lisan Hareketi'ne katkıları anılabilir (Polat, 2002: 10). 1954-

* Dr. Öğr. Üyesi, Düzce Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: alperkumsar@duzce.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2172-4900

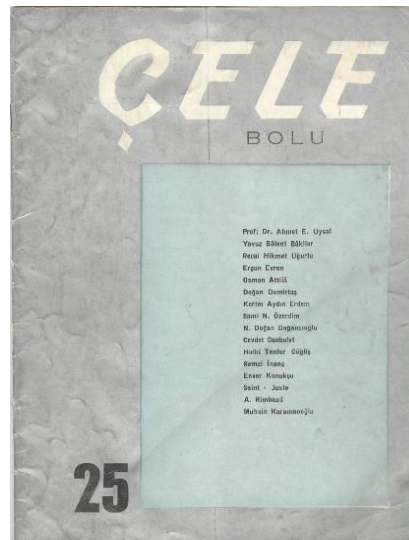
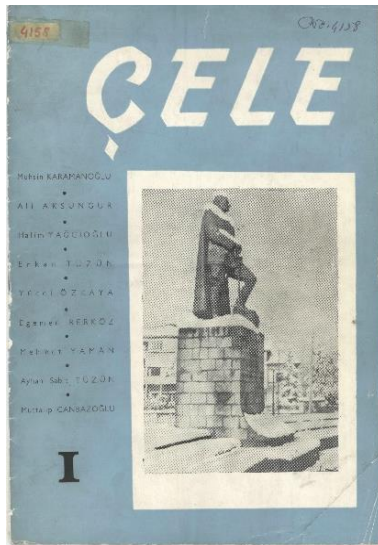
1957 yılları arasında Afyon Dinar'da yayımlanan *Şairler Yaprağı*'nı, 1961-1981 yılları arasında yayımlanan Çankırı kökenli *İlgaz* dergisini de ulusal düzeyde ses getirmiş yerel mecmualar olarak hatırlamak gerekir (Dirin, 2009: 241, 255). Taşra dergileri üzerine yapılacak ayrıntılı çalışmalar kültürel birikimi bütünlük içinde değerlendirebilmek açısından önem taşımaktadır. Bu yazı kapsamında ele alacağımız *Çele* de bir taşra dergisi olmakla birlikte yayımlandığı dönemde ulusal düzeyde tanınmıştır.

Çele dergisinin yayımlandığı Bolu, dergicilik bakımından son derece verimli bir şehirdir. *Çele*'ye gelinceye kadar Bolu'da onlarca dergi yayımlanmıştır. Bolu'da yayımlanan ilk dergi, I. Dünya Savaşı yıllarında neşredilen *Kardeş* (1915) mecmuasıdır. Tarihçi Zekai Konrapa, I. Dünya Savaşı öncesi Bolu'da *Ferda* isimli bir mecmua yayımladığını söylese de bu mecmuanın günümüze ulaşan herhangi bir nüshası yoktur. *Kardeş*'ten sonra Bolu'da çıkan diğer bazı dergiler şunlardır: *Gamlı* (1920), *Milli Gaye* (1922-1923), *Yeni Yol* (1923-1926), *Altın Yaprak* (1925), *Türkoğlu* (1925), *Yeşil Yaprak* (1925-1926), *Çığır* (1930), *Duygular* (1940), *Abant* (1944-1947), *Büyüksu* (1948), *İmece* (1954), *Duyuş* (1955).ⁱ

Çele dergisinin adı, şekil özellikleri, yayım politikası, yayım serüveni

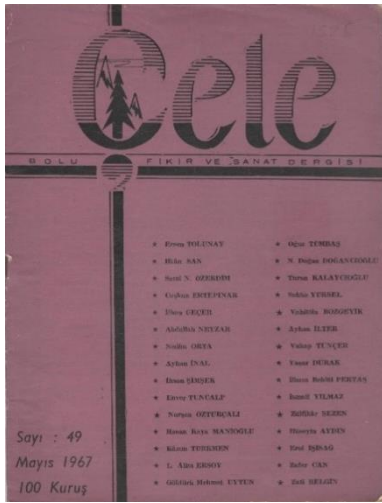
Bolu'daki bu dergi bolluğu içinde en uzun soluklu ve ulusal anlamda da yankı bulabilmiş tek dergi *Çele*'dir. *Çele*, ilk sayısı 1963 Mart'ında son sayısı da 1969 Nisan'ında olmak üzere altı yıl boyunca her ay düzenli biçimde toplamda 72 sayı yayımlanmıştır.ⁱⁱ Bu rakam, birçok ulusal derginin dahi ulaşamadığı bir sürekliliği ifade etmesi bakımından önemlidir. Başarının arkasında dergiye adanmış isimler (Muhsin Karamanoğlu, Erkan Tüzün, Yücel Özkaya, Emin Gülses, Erol Salman, Süha Alpman, Oğuz Tümbaş...) ve 1960-1964 yılları arasında Bolu Valiliği yapan Fahri Cıvgın başta olmak üzere Bolu'daki çeşitli bürokratların önemli etkileri vardır.

Bolu Kültür ve Yardımlaşma Derneğinin yayım organı olarak çıkarılan *Çele*'nin imtiyaz sahibi, dernek adına Muhsin Karamanoğlu'dur. Yaklaşık otuz sayı boyunca idare müdürü olarak Erkan Tüzün, sorumlu müdür olarak ise Yücel Özkaya görünmektedir. İlk yedi sayısı Bolu'da basılan *Çele*'nin sonraki sayıları Ankara'daki San Matbaasında basılmıştır. İlk 20 sayıda idare merkezi olarak Bolu'da çeşitli adresler belirtilirken 21. sayıdan itibaren Hükümet Cad. Ticaret Han No: 34 Ulus/Ankara adresi görülür.

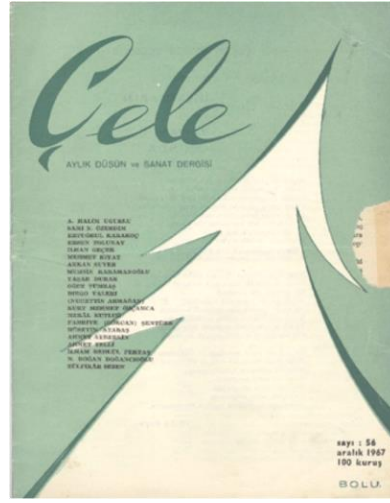

Yedi sayısı, 17 sayfa olarak neşredilen dergi, sekizinci sayıda 28, dokuzuncu sayıda 36 sayfaya kadar çıkmıştır. 49. sayıda tekrar 28 sayfaya düşürülen dergi son sayısına kadar bu sayfa sayısı ile yayımlanmıştır. Dergide, yayım hayatı boyunca

dört farklı kapak tasarımı kullanılmıştır. 25. sayıya kadar, sayfanın üst tarafında büyük puntolarla derginin ismi, ismin sağ altında genellikle Bolu'nun tarihi yapıları ve tabii güzelliklerini yansıtan yarım sayfalık bir fotoğraf, sol altında ise yazar listesi görülür. 25. sayıdan itibaren kapaktaki fotoğraf kaldırılıp sadece yazar isimleri kullanılmaya başlanmıştır. 49. sayıda kapak tasarımı yeniden değişmiş; *Çele* isminin “Ç” harfine bir çam ağacı resmi konmuş ve yatay dikey iki çizgi ile isim belirginleştirilmiştir. 56. sayıdan itibaren kapağa bir çam ağacı çizimi ve yazar isimleri konmuş, bu kapak tasarımı son sayıya kadar değişmemiştir. Yücel Özkaya, kendisiyle yaptığımız telefon görüşmesinde *Çele*'nin çoğunlukla 500 adet basıldığını, bu rakamın nadiren 1000 olduğunu belirtmiştir.

Görsel 3. Çele Dergisi, Sayı: 49, Mart 1967

Görsel 4. Çele Dergisi, Sayı: 56, Aralık 1967

Yine aynı görüşmede *Çele*'yi Halkevleri dergilerinden ilham alarak çıkarmaya başladıklarını, herhangi bir siyasi, ideolojik amaç gütmediklerini söylemiştir. Muhsin Karamanoğlu da derginin ilk sayısındaki *Çele*'yi “Fikir, kültür ve sosyal hizmetler amacı güden siyaset dışı bir dergi” (Karamanoğlu 1963: 1) olarak tanımlar. Derginin yayın politikası, ikinci sayının başyazısında daha açık biçimde ifade edilir. Bu yazıya göre derginin amacı şudur: “Bolu’yu her bakımdan tanıtmak, Bolu hakkında yazılmış ilmî eser ve makaleleri yayımlamak, [Bolu’nun] dert ve davalarıyla ilgilenmek, folklor derlemeleri yapmak, sanatçılara imkân hazırlamak ve kendi dileklerimizi büyüklerimize duyurmak” (Çele, 1963a: 1).

Derginin yayın hayatına çıkmasından yaklaşık üç yıl sonra, ilk sayılarda sıkça vurgulanan bu amaçtan bir sapma görülür. Dergide Bolu’ya ilişkin yazılar azalmaya; şiir, deneme, hikâye türünde metinler çoğalmaya başlar. Dergi yönetimi, 42. sayıda yayımlanan “Yeni Bir *Çele*” başlıklı yazıda son aylarda Bolu’yu tanıtmaya uzaklaşıldığını kabul eder ve bundan sonra bir fikir-sanat dergisi olarak ülkeye hizmet edileceği bildirilir (Çele, 1966: 1). Hakikaten de bu sayıdan sonra Bolu’yla ilgili haber ve yazılarda daha belirgin bir azalma olur.

Çele imzalı bir yazıda dergiye neden *Çele* isminin verildiği şu sözlerle izah edilir:

Dergiyi çıkarmaya karar verdikten sonra ismi hakkında uzun uzun düşündük. Mahalli olmasını istiyorduk. Abant, Yayla, Büyüksu ve Köroğlu vardı ilk akla gelen. Fakat bunlar

da kullanılmıştı daha evvel. Tabiatın güzelliklerini kıskanmadığı Bolu'dan yeni yepyeni bir isim olmalıydı. *Çele* geldi aklımıza. Yaz kış beyaz şapkasını başından eksik etmeyen buz gibi suları, yağız delikanlıları olan *Çele*. Benimsedik bu ismi. *Çele* olacaktı dergimizin adı (Çele, 1963: 2).

Bir başka yazıda, yazı heyetinin ortak kararı olarak görülen bu isim hakkında Ali Aksungur tarafından kısa bir bilgilendirme de yapılmış. (Aksungur, 1963: 2, 13) Bu yazıya göre *Çele Tepesi*, 1954 metre rakımı ile Bolu'nun Köroğlu'ndan sonraki ikinci yüksek tepesinin adıdır. Bolu'nun alınması sırasında şehit düşen *Çele* isimli bir kişinin mezarı da bu tepenin tam ortasında bulunmakta ve mayıs ayında *Çele* köylüleri tarafından ziyaret edilmektedir.

Çele, Bolu'da bir dergi olmanın ötesinde kültürel bir merkez olmayı hedeflemektedir. 13. ve 14. sayının başyazısından anlaşıldığına göre *Çele* Bolu'da açikoturumlar, konferanslar ve münazaralar düzenlemek suretiyle okurlarla iletişim kurmaya çalışır (Tüzün, 1964: 1). Bahsi geçen açikoturumlardan birinin tutanakları derginin 10 sayısında yayımlanmıştır (Şahin, 1963: 25-32). Derginin 11. sayısında özelde Bolu'yla ilgili her türlü belgenin bulunduğu bir "*Çele* Kitaplığı" kurulması projesinden söz edilir (Özerdim, 1963: 24-25). Bu projenin hayata geçirilip geçirilmediği bilinmemekle birlikte 47. sayıda derginin kendi adıyla yayınevî kurduğuna dair şöyle bir reklam yer alır: "*Çele* Yayınları başlıyor. Sensizlik Yağmurları -Şiirler- N. Doğan Doğançioğlu'nun en güzel aşk, felsefe, ölüm, tabiat şiirlerini kapsayan kitabı. Pek yakında *Çele* Yayınları arasında çıkıyor" (Çele, 1967: 35). Bu ilk kitabın ardından *Çele* Yayınları tarafından ikinci bir kitap daha yayımlanır. Bu eser ise Cevdet Canbulat'ın çeşitli yayın organlarında yazdığı makale, eleştiri biyografi türünde metinlerin derlendiği bir kitaptır. 61. sayıda Nuri Kırıcıoğlu tarafından kitaba dair ayrıntılı bir tanıtım yazısı yazılır (Kırıcıoğlu, 1968: 7-8).ⁱⁱⁱ

Dergilerin hiç eskimeyen sorunu ekonomik problemler *Çele*'nin 5. sayısında başgösterir. "İlgisizlik" başlıklı yazıda derginin bir idarehanesinin dahi olmadığı ve Boluluların dergiye karşı ilgisizlikleri, yerel bir dergi olan *Çağrışım*'in bütçesi ile kıyaslanarak anlatılmaya çalışılır. (Çele, 1963b: 1) Dergi, ekonomik güçlükleri aşabilmek için Basın-İlan Kurumu listesine girmeye çalışır. Ara ara derginin sayfa sayılarında yapılan değişiklikler, Basın İlan Kurumunun reklam verme standartlarına ulaşabilmek içindir (Çele, 1965a: 1). Uzun bir mücadeleden sonra şekil özellikleri bakımından şartları sağlayan dergi içerik engeline takılır, Basın-İlan Kurumunun ilan verme şartlarından "dergide tanınmış yazarların yazması" ibaresi bir türlü aşılamaz. Bu konudaki belirsizliğe dikkat çekmek için dergide Basın-İlan Kurumu müdürü Selahattin Selek'e hitaben bir açık mektup yayımlanır:

(...) Kurum ilanınızdan faydalanamayacağımız ile ilgili yazınızı ilgi ile okuduk. Yalnız bu evsafın ne olduğunu kavrayamadık. Dergimiz boyutları yönünden istediğiniz evsafa uygundur. Bunu evvelki yazılarınızdan anlamış oluyoruz. İkinci husus tanınmış imza konusundaki anlayışınızdır. (...) Tanınmış imza deyince aklınıza ne geliyor? Bize göre bir imzanın tanınması için bir dergide veya birkaç dergide yazısı yayınlanması gerekir. Hisar, Varlık, Yeditepe gibi tanınmış edebiyat dergilerinin içine aldıkları imzalara bakınız. Büyük bir kısmı tanınmamıştır. Fakat belirli bir süre sonra, aynı dergide imzaları yayınlanan[lar] tanınmış oluyorlar. Bizim dergide tanınmış imzaların yanı başında değerli bazı imzaların tanınmasını da sağlamaktayız. Kaldı ki bizim imzalarımızın çoğunluğu Türkiye'ce tanınmış imzalarlardır. Bunun için dergimizi yeniden incelemenizi salık veririz. (Çele, 1965b: 1)

Yaklaşık bir yıl süren bu tip çabalar sonunda dergi, Basın İlan Kurumundan reklam almayı başarır. 27. sayıdan itibaren Sümerbank, Türkiye Petrolleri gibi devlet kurumlarının reklamları dergide görülmeye başlanır. Daha evvel, derginin bu kadar

uzun soluklu oluşunda fedakâr isimlerin etkisinden söz etmiştik. Bu fedakârlığa bir de Basın-İlan Kurumundan alınan reklamların gelirlerini eklemeliyiz. Bu reklamlar vesilesi ile dergi ekonomik problemlerini aşmakla birlikte Bolu senatörlerinin,^{iv} milletvekillerinin ve halkın ilgisizliğinden yakınmalar son sayıya kadar devam eder. Muhsin Karamanoğlu'nun bir yazısından anlaşıldığına göre derginin beşinci yılında, Bolu'daki abone sayısı yalnızca yirmi üçtür (Karamanoğlu, 1968b: 5).

Bolu'nun en uzun soluklu dergisi olan *Çele*, 72 sayısında (Nisan 1969) herhangi bir açıklama yapmadan yıl ortasında sessiz sedasız yayın hayatına son verir. Ancak İslam Araştırmaları Merkezinde (İSAM) gördüğümüz, Orhan Şaik Gökyay başlığı olan *Çele*'nin son sayısında el yazısı ile okuyucu için şu not yazılmıştır: "Sayın Okuyucu, Derginiz pek yakında yepyeni bir şekilde elinizde olacaktır. ÇELE." Bu not, yayın ekibinde dergiyi devam ettirme arzusu olduğunu göstermekle birlikte dergi sonraki dönemde yayın hayatına dönmemiştir.

İçerik bakımından *Çele*

Bolu tarih ve kültürüne dair metinler

Kuruluş amacı, Bolu'yu tanıtmak olan *Çele* dergisinde bu amaca uygun olarak onlarca yazı yayımlanmıştır. Bu anlamda *Çele*, Bolu kültür ve tarihi açısından son derece kıymetli bir hazinedir. Dergide yayımlanan Bolu tarihi ve kültürüne dair yazıları iki kategoride değerlendirmek mümkündür. Birinci kısım, akademisyenlerin yazdığı bilimsel nitelikli yazılardır. Bu kısımda yer alan metinler, büyük oranda Dil Tarih Coğrafya Fakültesi hocaları tarafından yazılmıştır. Bu isimlere, derginin sorumlu müdürü, Bolulu Yücel Özkaya vasıtası ile ulaşılmıştır. Yücel Özkaya, o tarihlerde Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih bölümünde asistandır. Özkaya, kendisiyle yaptığımız görüşmede, dergiyi bu tarz üzere devam ettirme arzusu içinde olduğunu ancak bilimsel çalışmalarındaki yoğunluk nedeniyle dergi yönetiminden ayrılınca arkadaşlarının edebî metinlere ağırlık vermeye başladıklarını söyler. Özkaya'nın yazı işleri müdürü olarak görüldüğü ilk 28 sayıda akademiden birçok önemli ismin yazıları görülür. Osmanlı para politikaları ve mâlî düzeni hakkında çok önemli çalışmalara imza atan Prof. Dr. Halil Sahillioğlu başta olmak üzere Prof. Dr. Hamit Dereli, Prof. Dr. Faruk Sümer, Prof. Dr. Mustafa Akdağ, Prof. Dr. Mecdi Emiroğlu, Prof. Dr. Yaşar Yücel dergide yazı yazan bilim insanlarından bazılarıdır. Bu kapsamda Bolu tarihi konusunda duayen bir isim olan Zekai Konrpa'nın, Düzceli olması nedeniyle Bolu'ya ayrı bir ilgi gösteren Prof. Dr. Enver Konukçu'nun *Çele*'deki yazılarını da hatırlatmak gerekir.

Dergide yayımlanan bilimsel nitelikli yazılarda belli bir sistematik yoktur. Yazılar, Bolu tarihinin herhangi bir zaman dilimine ya da coğrafyasının herhangi bir noktasına yoğunlaşmış değildir. Çoğunluğu birkaç sayfadan ibaret olan bu yazılarda Bolu'ya ilişkin, tarihin hemen her devrindeki çeşitli meseleler dile getirilmiştir. Bu yazıların kimisi ilkçağlardaki Bolu'dan söz ederken (Kınal, 1963: 2) kimisi 1595-1850 yılları arasında Bolu'daki iç isyanlardan (Özkaya, 1963: 10-11) kimisi ise 16. asrın ikinci yarısında Bolu'daki suhte (medreseli) isyanlarından (Akdağ, 1963: 8) söz eder. Yazıların çoğu, özel bir çalışma yapılmadan yazarların çalışma alanlarının Bolu'ya denk düşen kısımlarını özetlemek suretiyle ya da çalışmaları sırasında rastladıkları Bolu'ya ilişkin belgelerden hareketle oluşturulmuş gibi görünmektedir. Ancak bu durum yazıların kıymetini azaltmaz. Her biri kendi alanında çok mühim simalar olan bu isimlerin yazıları, bir anahtar niteliği taşır ve alana dair çok önemli veriler sunar. Bu

metinler, Bolu tarihine ilgi duyan her araştırmacı için dikkatle tetkik edilmesi gereken metinlerdir.

Bolu tarihi ve kültürüne dair yazıların ikinci kategorisinde tarihe ve kültüre meraklı Boluluların yazdığı daha popüler nitelikli metinler yer alır. Bolu'ya ilişkin hatıralar, Bolulu olan ya da Bolu'da bir şekilde bulunmuş kişilere dair biyografiler, Bolu'nun tabii güzelliklerini tanıtan gezi yazıları, Bolu'nun güncel sorunlarından söz eden metinler bu alandaki yazıların genel karakteristiğini belirler. Bunların içinde özellikle Muhsin Karamanoğlu'nun "Fıkra ve Geçmişten Anılar" üst başlığı altında yayımladığı yazılar dikkat çekicidir. Yaklaşık otuz sayı yayımlanmış bu metinleri yazdığı sırada 60'lı yaşlarında olan Karamanoğlu, 1900'lerin başındaki Bolu'ya dair birçok tarih kitabında bulamayacağımız bilgiler aktarır. Bu yazılarda Hafız Mehmet, Deli Ahmet, Neyzen Tevfik, Refik Firaki Üstüok gibi Bolulu şahsiyetlere dair hatıralar bulunduğu gibi Bolu'daki Ramazan aylarından, kış gecelerinden söz eden sosyal yaşama dair çok ilginç birtakım ayrıntılar da yer alır. Bu dizinin içeriğinin daha iyi anlaşılabilmesi için Bolu'daki eski Ramazanların anlatıldığı bir bölümünü özetleyeceğiz.

Karamanoğlu'nun aktardığına göre Bolu'da Ramazan'a üç ay kala Hoca Süreyya Efendi'nin (Karamanoğlu'nun dedesi) evinde büyük bir heyecan yaşanmış. Büyükleler üç ay oruçlarına başlar, üç ayların tamamını tutamayanlar ise üç gün oruçları tutarlarmış. Kadınlar evi bol su ile temizlermiş. Çeşitli meyvelerden rengârenk reçeller yapılır, kavanozlara konup raflara dizilirmiş. Ekmek kadayıfları, babatatluları, renkli kâğıt ve sazbağlarla bağlanmış güllaçlar, fiçı fiçı Mudurnu peyniri, çuval çuval Kıbrısık'ın Ördeklik pirinci, kelle şekeri, mısır şekeri daha akla gelebilecek et dışında birçok yiyecek toptan satın alınmış. Mahallenin kadınları toplanıp güle oynaya yufka yaparlar sonra da bu yufkalardan yufka böreği, kaz kesilmişse serit yapılırmış. Erişte, yuvarlak gibi isimler verilen makarnalar ve çorba için şehriyeler kesilirmiş.

Ramazan ayında güzel sesli müezzinler ezanı daha itinalı okur, cuma ve pazar akşamları temcit verirlermiş. Her camide mukabele, hâli vakti yerinde olanların evlerinde ise hemen her gece mevlid-i şerifler okunmuş. Vaizler erkeklere ve kadınlara ayrı ayrı vaaz eder, vaazdan sonra "Hocaefendiyi sevindirir" bazen muziplik olsun diye "Hocaefendiyi sövündürün" diye vaiz için cemaatten para toplanmış. İftardan sonra, erkekler hemen çarşıya koşar; ekserisi kahvehanelerde kahvelerini içer, yatsı ezanına kadar sohbet ederlermiş. Yatsı ezanı okunur okunmaz, kahvelerin ışıkları kapatılır, herkes camiye gidermiş. Şayet kahvede kalan olursa bekçi, polis ve zaptiyeler tarafından yakalanır ve bir hayli hırpalanmış. Bu sebeple abdest almadan camilere koşanlar, "kuru namaz" kılanlar da olurmuş. Genç ve çocuklar teravihi çabuk kıldırın hocaların olduğu Karamanlı ve Çukur Mahalle camilerine giderlermiş. Teravih namazının iki veya dört rekâtları arasında Ramazan'ın ilk on beşinde sevgi ve sevinç ifade eden ilahiler, ikinci on beşinde ise hüznü bildiren ilahiler söylenirmiş. Ramazan'a mahsus ve mevsime göre tatlıcı, muhallebici, dondurmacı dükkânları açılır; bu dükkânlar renkli kâğıtlar, kâğıt levhalar ve fenerlerle süslenirmiş. Hayal perdeleri kurulur, karagöz oynatılır, dışardan cambaz ve kukla oyunları gelirmiş.

Ramazan'ın ilk haftası, iftara hısım akrabalar davet edilir; sonrasında ise hâli vakti yerinde olanlar komşularını, fakirleri iftara çağırırmış. İftar topu atılmadan birkaç dakika evvel sofraya oturulur, herkesin dudaklarında dualar, tespihler mütevekkil ve bir huşu içinde topun atılması beklenirmiş. Evin büyüğü sofraya elini uzatmadan kimse yemeğe başlamaz, küçüklere: "Sofrada elini mecliste dilini kısa tut." denirmiş (Karamanoğlu, 1965: 28-35).

Muhsin Karamanoğlu, kişisel tarihi ve aile tarihini toplumsal tarih ile birleştirerek anlattığı bu hatıralarda dil ve üslup olarak son derece rahat bir anlatımı benimser. Yer yer unutulmuş deyimler, kelimeler kullansa da günümüz insanı için anlaşılması kolay metinler yazar. Satır aralarında unutulmuş âdetleri, gelenek ve göreneklere, toplumsal ilişkileri gündeme getirir.

Edebî metinler

Çele, her ne kadar yerel meselelere, şehir tarihine önem veren bir dergi olsa da ilk sayıdan itibaren sayfalarında şiir, piyes, hikâye türünden edebî metinlere de yer vermiştir. 42. sayıdan sonra edebî türler daha yoğun biçimde yayımlanır. Ancak bu metinler ne ilk dönemde ne de sonrasında esaslı bir sanat anlayışı üzerine şekillenmiş değillerdir. Dergide zaman zaman yurt çapında meşhur olmuş imzalar görünse de bunların dergi ile organik bir bağı yoktur. Dergiyi çıkaranlar çoğunlukla sosyal demokrat bir eğilime sahip olmakla birlikte dergi, hemen her siyasal/sanatsal eğilimden yazar ve şaire sayfalarını açar. Bunların içinde dönemin edebiyat topluluklarından Hisar grubuna yakın bir çizgide konumlanmış yazarların ve milliyetçi söylemin hissedildiği sanatçıların daha yoğun biçimde dergide yer aldıklarını söyleyebiliriz. Halim Yağcıoğlu, Osman Atilla, Yavuz Bülent Bakiler, İlhan Geçer, Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu, Coşkun Ertepinar, Behçet Kemal Çağlar, Sabih Şendil dergide ismine sıkça rastladığımız şairlerden bazılarıdır. Hisar grubuna yakın bir çizgide konumlanmış yazarların ve milliyetçi söylemin hissedildiği sanatçıların dışında daha az olmakla birlikte İlhan Berk, İsmet Özel, Mehmet Akif İnan, Sedat Umran, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Salah Bırsel gibi farklı edebî anlayışlara mensup sanatçıların da yazı ve şiirleri görülür.

Dergide belirgin sanatsal bir çizginin bulunmaması zaman zaman çelişki sayılabilecek durumların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dergide *Hisar*'a yakın birçok ismin şiiri görülmesine rağmen ve üstelik bazı yazılarda *Hisar*'ın sanat anlayışına yakın durulduğunu hissettirecek ifadeler bulunurken kimi yazılarda *Hisar*'ı eleştiren ve *Hisar*'ın sanat çizgisine taban tabana zıt düşünceler vardır. Birincisine örnek Güngör Özmen'in "Ozanın Bağımsızlığı ve İkinci Yeni'nin Sanat Çıkışındaki Yanlışlık" başlıklı yazısıdır. Özmen, bu yazıda hem toplumcu sanat anlayışını benimseyenlere hem İkinci Yeni'ye karşı eleştirilerde bulunurken Hisar çizgisine yakın yazarları beğendiğini hissettirir (Özmen, 1968: 10-11). İkincisine örnek ise Sina Akyol'un "Mehmet Kaplan'ın Bir Yazısı Üstüne" isimli metindir. Akyol bu yazıda özelde Kaplan'ı genelde ise *Hisar*'ı eleştirir (Akyol, 1968a: 13-15). Aynı durum dil konusundaki tutumda da ortaya çıkar. *Çele*'de yayımlanan metinlerde yer yer Öztürkçe kelimeler kullanılsa da büyük oranda yaşayan Türkçe tercih edilir. Doğan Doğancıoğlu "Arı Dil Üzerine" başlıklı yazısında yüzyıllarca Türkçemizde kullanılmış kelimelerin atılarak bunların yerine "eki kökü belli olmayan" kelimeler "uydurulmasına" şiddetle karşı çıkar bu tutumu dilde soysuzlaşma olarak görür (Doğancıoğlu, 1967: 4-5). Ancak Yücel Özkaya, H. Sina Akyol'un yazılarında Nurullah Ataç önderliğinde başlayan Öztürkçeci anlayış savunulur (Özkaya, 1964: 21; Akyol, 1968b: 15-16).

Çele'de en çok yayımlanan edebî tür şiirdir. Derginin altı yıllık yayın hayatında çoğu serbest ölçü ile kaleme alınmış yaklaşık bin şiir yayımlanmıştır. Şiirlerin büyük çoğunluğu ilk kez *Çele*'de yayımlanmakla birlikte az miktarda "Geçen Aydan Seçtiklerimiz" üst başlığıyla çeşitli ulusal dergilerden yapılan şiir iktibasları da vardır. Şiirlerde aşk, yalnızlık, ölüm gibi bireysel konuların yoğunluğu dikkat çekmekte, baskın bir siyasi-ideolojik eğilim görülmemekle birlikte derginin kasım sayılarında Atatürk'le

ilgili yazı ve şiirlerin yoğunlaşmaktadır. İlerlemeci bir anlayışın, pozitif düşüncenin ve inkılapların propagandasını yapan şiirler de azımsanmayacak orandadır.

Çele'nin sayfaları arasında yukarıda saydığımız meşhur isimlerin dışında birçoğu amatör, onlarca şairin şiiri görülür. Dergide en çok şiirine rastladığımız isimler şunlardır: Egemen Berköz, Turan Kalaycıoğlu, Celal Oymak, Akkan Suver, Celal Ülgen, Ergun Evren, N. Doğan Doğançioğlu, İlkan San, Nedim Orta, Siyami Özel, Süha Alpman, Yaşar Durak. Dergide Türk şiir geleneği hakkında esaslı bir yazıya rastlanmaz. Ölüm yıldönümleri münasebetiyle Namık Kemal, Tevfik Fikret gibi modern şiirin öncüsü isimlerden söz eden yazılar görülsede bu yazılar kayda değer nitelik ve oranda değildir. Klasik Türk şiirinden metinler ve teorik yazılar da yok denecek kadar azdır. Dergide Halk şiiri geleneğiyle ilgili metinler daha dikkat çekicidir. Dertli, Koroğlu, Selimi, Dört Divanlı Hilmi gibi Bolulu halk şairlerinin hem kısa biyografileri hem de basılmış basılmamış şiirlerinden örneklere yer verilir.

Çele'de sayısal yoğunluk bakımından ikinci edebî tür hikâyedir. Dergide yayımlanan yaklaşık 80 hikâyenin tamamı edebiyat tarihine adı geçmemiş amatör hikâyeciler tarafından kaleme alınmış. Tıpkı şiirde olduğu gibi hikâyede de bireysel konular öne çıkmakla birlikte az sayıda metinde kasaba hayatı da ele alınır. Hikâyelerde baskın bir ideolojik yöneliş söz konusu değildir. Dergide en çok hikâyeye yayımlayan isimler şunlardır: Rıfat Onan, İhsan Şimşek, Mehmet Coşar, Ergun Evren. Dergide şiir ve hikâyeler dışında Yurdaer Kalaycı'nın *Kambur*, Utku Varlık'ın *Tahta Balıkları* isimli piyesleri yayımlanmıştır.

Çele, çeviri metinler konusunda son derece zengin bir kaynaktır. Basın İlan Kurumundan reklam alma mücadelesi dergide, çeviri metinlerin yoğunlaşmasını sağlamıştır. Zira Basın İlan Kurumunun reklam şartlarından birisi de dünya edebiyatından çeviri metinler yayımlamaktır. Büyük çoğunluğu hikâyeye ve şiir olmak üzere dünya edebiyatından epey metin çevrilmiştir. Dergideki ilk çeviri, Uruguay asıllı Fransız şair Jules Supervielle'den Ali Rıza Ergüven'in yaptığı "Umutlu" isimli şiirdir (Supervielle, 1964: 11). Çevirilerin çoğu Jacques Pleuvers, Victor Hugo, Teophil Gautier, Jacques-Bénigne Bossuet, Camille Mélinand, Alfred de Vigny, Jean Blanzat gibi Fransız sanatçılardan yapılmıştır. Fransız edebiyatının yanında Amerikan, İspanyol, Macar, Norveç, Rus edebiyatlarından da çeviriler yapılmıştır. Bu çevirilerden en ilginç olanları Çin ve Japon şiiri örnekleridir. (Çang Çi, 1968: 7; Basho, 1969: 22) İslam dünyası edebiyatından tek çeviri ise Ali Nihat Tarlan'ın Muhammed İkbâl'den yaptığı çevirilerdir.

Çele'nin ulusal düzeyde yankı bulmuş tek polemiki Akkan Suver'in Yahya Kemal hakkında yazdığı yazı münasebetiyle ortaya çıkar. Akkan Suver, üç sayı devam eden "Yahya Kemal Efsanesinin İçyüzü" başlıklı yazısında bazı toplumcu sanatçıların ve kimi II. Yeni şairlerinin Yahya Kemal'e dönük eleştirilerine benzer eleştiriler ortaya koyar. Büyük oranda itidal çizgisinden uzak biçimde kaleme alınan bu yazıda "eni boyuna denk" gibi ifadelerle Yahya Kemal'in fiziksel görünüşüyle bile alay edilir. Suver, yazısına Yahya Kemal'in kendisine verilen resmî görevleri hak etmediği yönündeki eleştirilerle başlayıp sanatının niteliği konusundaki yorumlarla devam eder. Suver'e göre "tepeden inme" biçimde profesör olan Yahya Kemal, edebiyat tarihi, medeniyet tarihi gibi alanlarda ders vermesine rağmen bu konularda tek bir kitap, makale hatta tek sayfalık bir not bile yazmamıştır. Siyasal anlamda birikimi olmamasına rağmen Varşova ve Madrid'de kartvizitten ileri gitmeyen bir büyükelçilik yapmıştır. Yaşadığı dönemin siyasal ve sosyal çalkantılarına karşı daima duyarsız davranmıştır. Profesörlüğü ve elçiliği gibi vekilliği de fiyaskodur. Haritada yerini dahi

göstermeyeceği Urfa'ya "atanma ile" vekil olmuştur. Kendisine onlarca ihanda bulunan Atatürk'ün ölümü karşısında susma yolunu tercih etmiştir. Yahya Kemal'in sanatı konusunda ise çağdaş akımları hiç okumadığı veya anlamadığı, geçmişte saplanıp kaldığı, 1870'lerdeki parnasyenlerin kötü bir taklidi olduğu, şiirlerinde fikir, sentez ve öğreti bulunmadığı, dilinin eskiliği, sosyal problemlere eğilmediği yönünde eleştiriler öne çıkar (Suver, 1968a: 6-9; Suver 1968b: 4-6; Suver, 1968c: 6-7). Suver'in yazı dizisine, Halil Soyuer *Medeniyet* gazetesinde sert bir cevap gelir. Yahya Kemal'le dostluğu nedeniyle biraz da duygusal davranan Soyuer, muhataplarını "çoluk çocuk" diyerek küçümser. Hem Suver'e hem de *Çele*'ye dönük eleştirilere Muhsin Karamanoğlu ve Suver ayrı ayrı cevap verirler. Her ikisinin yazısında da kendilerine dönük eleştirilerde bilimsel bir ciddiyet bulunmadığı, bu eleştirilerin saldırganlıktan öte gitmediği vurgusu öne çıkar (Karamanoğlu, 1968a: 4; Karamanoğlu, 1968c: 4; Suver, 1968d: 10-11).

Sonuç

1963-1969 yılları arasında 72 sayı olarak yayımlanmış *Çele* dergisinin şüphesiz en önemli yanı Bolu dergiciliği içindeki yeridir. Çoğu birkaç yıl ancak çıkabilmiş, ulusal anlamda da herhangi bir tanınırlığı olmamış onlarca dergiden sonra *Çele* gerek uzun soluklu olması gerekse ulusal anlamda tanınır olması bakımından Bolu dergiciliği açısından önemlidir.

Dergiye içerik olarak yaklaştığımızda iki tip metinle karşılaşırız: Bolu tarih ve kültürüne dair metinler ve edebî metinler. Bu iki tip yazı içinde derginin Bolu tarih ve kültürüne denk düşen metinlerin edebî metinlerden daha önemli olduğunu söyleyebiliriz. Zira üretilen edebî metinlerin hemen hiçbiri edebiyat tarihi içinde kayda değer bir anlam taşımazken Bolu tarih ve kültürüne denk düşen metinlerin hemen hepsi Bolu tarihi için son derece önemlidir. Derginin bu özelliği sayesinde özellikle Bolu kültür ve tarihine dair yapılan günümüz çalışmalarında dergideki yazılar kaynak olarak kullanılmaktadır. Dergi, bu sahada yapılacak daha birçok çalışma için kaynak olma özelliğini uzun yıllar sürdüreceği gibi görünmektedir.

Dergi edebî içerik noktasında zayıf da olsa kendi içinde birtakım çelişkiler de barındırır ulusal anlamdaki tanınırlığını edebî metinlerle mümkün olmuştur. Dergi yönetimi de bunu fark etmiş olacak ki Bolu'ya dair söylenen sözlerin artık eskisi kadar dikkat çekmediği bir noktada edebî metinlere ağırlık vermeye başlamıştır.

Notlar

ⁱ Yerel dergicilik ve Bolu'da dergicilik hakkında bkz.: Selami Özsoy, "Bolu'da Dergi Yayıncılığının Geçmişi: (1915-1970)". *Adnan Menderes Üniversitesi Dördüncü Kuvvet Uluslararası Hakemli Dergisi*, S. 2, s. 75-94. Nazım Hikmet Polat, "Türkiye'de Yerel Basının Gelişimine Kısa Bir Bakış", *TÜBAR*, S. 12, s. 7-25.; Mahmut H. Şakiroğlu, "Halkevi Dergileri ve Neşriyatı", *Kebikeç*, S. 3, s. 131-142.; Hilal Özkaya, "Cumhuriyet Dönemi'nde Bir Eğitim Dergisi: Bolu'da 'Altın Yaprak'", *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 16, s. 273-299.; Yeliz Okay, "Bolu Halkevi Dergisi Abant'ın Halkbilim Açısından İncelenmesi". *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, S. 4: s. 96-113.; Faruk Güçlü, "Bolu'da Yerel Dergicilik", (24. 05. 2017) *Medya14*.; M. Süha Alparslan (27. 06. 2010) "Belgelerle Bolu'nun Yakın Geçmişinden Esintiler-21-22-23" *Bolu Gündem*; Muhsin Karamanoğlu, "Çıkarken". *Çele* S. 1, s.1, 13.

ⁱⁱ *Çele* dergisinin tam koleksiyonu Millî Kütüphanede bulunmaktadır. İsam'daki koleksiyondan 45-67, 72. sayılara, Bolu İl Halk Kütüphanesinden 13-56. sayılara, Beyazıt Devlet Kütüphanesinden ise 1-48. sayılara ulaşmak mümkündür.

ⁱⁱⁱ İsmi geçen kitapların dışında, Millî kütüphane kayıtlarında *Çele* Yayınlarına ait bir kitap daha görülmektedir. *Tahta Balıkları* isimli bu kitap, Utku Varlık'ın dergide tefrika edilen bir tiyatro metnidir. Dergideki tefrikalar için bkz.: (Varlık, 1964: 11-14; 15-22).

^{iv} 1961'den 12 Eylül 1980 ihtilaline kadar faaliyet göstermiş Cumhuriyet Senatosunun üyeleri. Bolu'nun 1961-1968 tarihleri arasındaki iki senatörü şunlardır: Mehmet Rahmi Arıkan ve Mehmet Sırrı Uzunhasanoğlu. Ayrıntılı bilgi için bkz.: (Özgişi, 2012).

Kaynakça

- Akdağ, Mustafa (1963) 16. Asrın İkinci Yarısında Bolu'daki Suhte (Medreseli) İsyanları 1. *Çele*, 4: 8, 16.
- Aksungur, Ali (1963) *Çele* Hakkında Birkaç Söz. *Çele*, 1: 1, 13.
- Akyol, H. Sina (1968a) Mehmet Kaplan'ın Bir Yazısı Üstüne. *Çele*, 65: 13-15.
- Akyol, H. Sina (1968b) *Çaba* Dergisinin Bir Başyazısı Üzerine Gülüp Geçmeler. *Çele*, 67: 15-16.
- Alparslan, M. Süha (2010) Belgelerle Bolu'nun Yakın Geçmişinden Esintiler-21-22-23. Bolu Gündem. <http://www.bolugundem.com/belgelerle-bolunun-yakin-gecmisinden-esintiler-21-22-23-75814h.htm> (5 Ekim 2018'de erişildi.)
- Basho, Matsuo (1969) Haikular (Çev.: Turhan Denizkaya), *Çele*, 69: 22
- Çele* (1963) Niçin *Çele*? *Çele*, 1: 2.
- Çele* (1963a) Bizden Size. *Çele*, 2: 1, 11.
- Çele* (1963b) İlgisizlik. *Çele*, 5: 1.
- Çele* (1965a) Bizden Size. *Çele*, 23: 1.
- Çele* (1965b) Selahattin Selek'e. *Çele*, 25: 1.
- Çele* (1966) Yeni Bir *Çele*. *Çele*, 42: 1.
- Çele* (1967) *Çele* Yayınları Başlıyor. *Çele*, 47: 35.
- Çi, Çang (1968) Ayrılık-Büyük Seddin Yapımında, Çev. Sıtkı Salih Gör. *Çele*, 67: 7.
- Dirin, İlyas (2009) Kültür - Sanat - Edebiyat - Tiyatro Musiki ve Folklor Dergileri (1929-1990) *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 1: 223-283.
- Doğancıoğlu, N. Doğan (1967) Arı Dil Üzerine. *Çele*, 45: 4-5.
- Güçlü, Faruk (2017) Bolu'da Yerel Dergicilik. *Medya14*. <http://www.medya14.net/kultur/bolu-da-dergicilik-h3659.html> (1 Ekim 2018'de erişildi.)
- Karamanoğlu, Muhsin (1963) Çıkarken. *Çele*, 1: 1, 13.
- Karamanoğlu, Muhsin (1965) Fıkra ve Geçmişten Hatıralar. *Çele*, 21: 28-35.
- Karamanoğlu, Muhsin (1968a) *Çaba* Dergisi Sahibi Sayın Halil Soyuer'e Açık Mektup. *Çele*, 62: 4.
- Karamanoğlu, Muhsin (1968b) Sesleniş. *Çele*, 64: 4-5.
- Karamanoğlu, Muhsin (1968c) Zoraki Bir Cevap. *Çele*, 65: 4.
- Kınal, Füzüzan (1963) İlkçağlarda Bolu. *Çele*, 4: 2.
- Kırcıoğlu, Nuri (1968) Yazar Cevdet Canbulat ve Günlük Denemeler. *Çele*, 61: 7-8.
- Okay, Yeliz (2011) Bolu Halkevi Dergisi Abant'ın Halkbilim Açısından İncelenmesi. *ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 4: 96-113.
- Özertim, N. Sami (1963) Bir 'Çele' Kitaplığı. *Çele*, 4: 24-25.

-
- Özgişi, Tunca (2012) *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu*, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Başkanlığı.
- Özkaya, Hilal (2016) Cumhuriyet Dönemi'nde Bir Eğitim Dergisi: Bolu'da "Altın Yaprak". *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16: 273-299.
- Özkaya, Yücel (1963) Bolu'da İç İsyancılar (1595-1850) ve Ayanlar İle Hükümet Arasındaki İlgisi Hakkında Bazı Düşünceler. *Çele*, 1: 10-11.
- Özkaya, Yücel (1964) Arı Dil. *Çele*, 12: 21.
- Özmen, Güngör (1968) Ozanın Bağımsızlığı ve İkinci Yeninin Sanat Çıkışındaki Yanlışı. *Çele*, 59: 10-11.
- Özsoy, Selami (2018) Bolu'da Dergi Yayıncılığının Geçmişi: (1915-1970). *Adnan Menderes Üniversitesi Dördüncü Kuvvet Uluslararası Hakemli Dergisi*, 2: 75-94.
- Supervielle, Jules (1963) Umutlu (Çev. A. Rıza Ergüven) *Çele*, 17: 11.
- Suver, Akkan (1968a) Yahya Kemal Efsanesinin İç Yüzü 1. *Çele*, 59: 6-9.
- Suver, Akkan (1968b) Yahya Kemal Efsanesinin İç Yüzü 2. *Çele*, 60: 4-6.
- Suver, Akkan (1968c) Yahya Kemal Efsanesinin İç Yüzü 3. *Çele*, 62: 6-7.
- Suver, Akkan (1968d) Cevap. *Çele*, 63: 10-11.
- Şahin, Ahmet (1963) Açık Oturum. *Çele*, 10: 25-32.
- Şakiroğlu, Mahmut H. (1996) Halkevi Dergileri ve Neşriyatı. *Kebikeç*, 3: 131-142.
- Polat, Nazım Hikmet (2002) Türkiye'de Yerel Basının Gelişimine Kısa Bir Bakış. *TÜBAR*, 12: 7-25.
- Tüzün, Erkan (1964) Çele İki Yaşında. *Çele*, 13: 1.
- Varlık, Utku (1964) Tahta Balıkları. *Çele*, 15-16: 15-26; 15-22.